

Amsterdam in de Tweede Wereldoorlog: de Jodenvervolging

Op 15 mei 1940 trokken de eerste Duitse troepen Amsterdam binnen, de stad werd bezet. Aan het begin van de oorlog moest het leven zo veel mogelijk normaal blijven, maar er waren natuurlijk wel veranderingen merkbaar. De Duitse bezetter liep zichtbaar over straat, allerlei Duitse instellingen kwamen naar de stad toe en de klokken moesten gelijk gezet worden met de Duitse zomertijd. Naarmate de oorlog verder vorderde, veranderde het dagelijks leven in de bezette gebieden ook steeds meer.

Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog had Amsterdam 800 594 inwoners. Met zekerheid 80 000 van deze inwoners waren Joods, dat is ongeveer 1 op de 10 inwoners. De Joodse gemeenschap was duidelijk aanwezig in het Amsterdamse straatbeeld. Met name in de Transvaalbuurt, de Rivierenbuurt en de Jodenbuurt (de buurt rondom het Waterlooplein) woonden veel Joden. Amsterdam kende een actieve Joodse gemeenschap. In totaal woonden er in Nederland circa 140 000 Joden.

Hoewel het leven na het begin van de oorlog in eerste instantie vrij normaal bleef in Amsterdam, volgde in juni 1940 de eerste anti-Joodse maatregelen. Stap voor stap werden steeds meer maatregelen uitgevaardigd tegen de Joden, met als doel de Joodse bevolking af te zonderen van de rest van de Nederlanders. In november 1940 werden bijvoorbeeld alle Joodse ambtenaren ontslagen. Meer maatregelen tegen de Joodse Nederlanders volgden.

In opdracht van de Duitse bezetter werd op 13 februari 1941 in Amsterdam de Joodse Raad opgericht. Dit 'eigen' Joodse bestuur voerde allerlei taken uit die ze kregen van de bezetter. De eerste opdracht van de Raad was om er voor te zorgen dat alle Joodse inwoners van Amsterdam hun wapens zouden inleveren. Een andere taak van de Raad was het opstellen van lijsten met Joden voor deportatie. De leden van de Raad werden hiermee in een lastige positie gebracht.

Op 22 februari 1941 vond in Amsterdam de eerste razzia plaats, als represaille voor de dood van de WA'er en NSB'er Hendrik Koot. Koot was overleden aan de verwondingen die hij opliep tijdens een gevecht in de Jodenbuurt. 427 Joodse mannen werden op straat opgepakt en gedeporteerd naar Mauthausen. De razzia vormde aanleiding voor de Februaristaking van 25 en 26 februari 1941, in Amsterdam en omstreken.

De maatregelen tegen de Joden werden steeds heftiger. Op zondag 3 mei 1942 werd de Jodenster ingevoerd in Nederland. Alle Joden ouder dan zes jaar werden verplicht de gele Davidster zichtbaar op hun kleding te dragen. De Jodenster maakte het isolement van de Joodse bevolking compleet: in één oogopslag was duidelijk wie wel en wie niet Joods was. In juli begonnen de stelselmatige deportaties van Joden vanuit Amsterdam. De Joden werden bijeengebracht in de Hollandsche Schouwburg, vanwaar zij naar doorgangskamp Westerbork werden gedeporteerd. Sommige Joodse gezinnen werd het te heet onder de voeten. Zo'n 25 000 Joden doken onder. Van hen werd een derde alsnog opgepakt en gedeporteerd.

Vanuit Westerbork werden de Nederlandse Joden verder gedeporteerd naar concentratie- en vernietigingskampen in Oost-Europa. In totaal gingen er 97 transporten vanuit Westerbork naar het Oosten. Het laatste transport vanuit Westerbork vond plaats op 13 september 1944, bestemming Bergen Belsen. Elf dagen voor het laatste transport waren Anne Frank en haar familie gedeporteerd. Ook vanuit Kamp Vught en Amersfoort vonden enkele deportaties plaats.

Na de bevrijding van Nederland konden de ondergedoken Joden weer opduiken. Circa 16 000 Joodse onderduikers overleefden de oorlog. Ook kwam de repatriëring van Nederlanders die in de concentratiekampen hadden gezeten of voor de Arbeitseinsatz naar Duitsland waren gestuurd op gang. Het aantal Joden dat terugkeerde uit de kampen was minimaal. Van de 107 000 gedeporteerden vanuit Westerbork keerden er slechts 5000 terug. Ook 10 000 gemengd gehuwden, 3000 door de Duitsers als 'Halfjoden' aangemerkte personen, 3000 Joden die Nederland wisten te ontvluchten naar neutraal gebied en de 900 Joden die ten tijde van de bevrijding in Westerbork verbleven overleefden de oorlog. Het aantal Joden in Nederland toen de repatriëring ten einde was bedroeg ongeveer 36 000. Dit aantal bedraagt echter een grove schatting en is geen exact getal. Het Joodse leven in Amsterdam kwam na de oorlog weer op gang, maar Amsterdam zou nooit meer zo veel Joodse inwoners krijgen als voor de oorlog.